

RACIONIRANA I ZAJAMČENA OPSKRBA STANOVNIŠTVA HRVATSKE U PRVOM SVJETSKOM RATU

Aprovizacija, 1914.-1918.

U Hrvatskoj, kao i drugdje u Austro-Ugarskoj Monarhiji i Europi, u vrijeme Prvoga svjetskog rata (1914.-1918.) zavlada je nestašica prehrambenih, ali i drugih prijeko potrebnih proizvoda široke potrošnje. Nastala je oskudica, posebice u gradovima, a kasnije i drugdje. Država je aprovizacijom, naime sustavom organizirane, racionirane i zajamčene opskrbe stanovništva hranom i drugim životnim potrebštinama na temelju dnevnih, tjednih odnosno mjesečnih potreba te određivanjem količine i cijena pojedinih namirnica koje su nedostajale nastojala zaštititi materijalno ugroženije stanovništvo i stabilizirati tržište i potrošnju. Količina namirnica koja se mogla kupiti, kao i njihova maksimalna cijena određivana je i mijenjana u ovisnosti o proizvodnji i zalihama. Različite aprovizacijske doznačnice, potrošačke iskaznice, kupovne iskaznice, kupovne dozvole i nabavne karte, redovito su na temelju zakonskih uredbi izdavale aprovizacijske ustanove, odbori u pojedinim gradovima i općinama, a u pravilu su glasile na pojedinu osobu koja je imala pravo kupiti određenu prehrambenu namirnicu uz određenu maksimalnu cijenu.

U vrijeme Prvoga svjetskog rata (1914.-1918.) zaraćene su zemlje prehrambene proizvode namjenjivale ponajprije za opskrbu vojske. Kao i drugdje u Europi, i u Austro-Ugarskoj Monarhiji zavlada je ratna privreda¹ pa je za vojne odnosno ratne potrebe od stanovništva uzimana (rekvirirana) razna imovina, a napose žitarice, tegleća stoka i hrana. U cijeloj zemlji, najprije u gradovima, ali i u nerazvijenijim nepoljoprivrednim krajevima, nastala je oskudica prehrambenih proizvoda i glad. Dugotrajni rat iscrpio je zalihe prehrambenih namirnica i uzrokovao masovnu glad u mnogim krajevima Europe i Austro-Ugarske Monarhije, napose u austrijskom dijelu Monarhije.²

Racionirana i zajamčena opskrba stanovništva - opskrba živežnim namirnicama, nazivana aprovizacija (latinski: providere – brinuti se, nabaviti) uvodi se u Austro-Ugar-

¹ Usp. *Podbrežnik, F., Protić, Ž.*, Priprema privrede za rat, Beograd, 1940. I tamo navedena literatura.

² Usp. *Loewenfeld-Russ, H.*, Die Regelung der Volksernährung im Kriege, Wien, 1926.; *Auge-Laribe, M., Pinot, P.*, Agriculture and Food Supply in France during the War, London - New Haven, 1927.; *Beveridge, W. H.*, British Food Control, New Haven, 1928.; *Plaschka, R. G., Haselsteiner, H., Suppan, A.*, Innere Front. Militärassistenten, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918, I, Wien, 1974., str. 53.-57.; *Haselsteiner, H.*, Ogleđi o modernizaciji u srednjoj Europi, Zagreb, 1997., str. 205.-222.; *Healy, M.*, Vienna and the Fall of the Habsburg Empire. Total War and Everyday Life in World War I, Cambridge, 2004., str. 31.-86. I tamo navedeni izvori i literatura.

skoj Monarhiji³ i na području Hrvatske⁴ od početka Prvoga svjetskog rata, a znatnije od 1916., napose u gradovima, a kasnije i drugdje.

- ³ Usp. *Loewenfeld-Russ, H.*, Die Regelung der Volksernährung im Kriege, str. 327.-349.; *Plaschka, R. G., Haselsteiner, H., Suppan, A.*, Innere Front. Militärassistentz, Wiederstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918, I., str. 53.-57.; *Brodnik, V.*, „Preskrba Ljubljane med 1. svetovno vojno”, Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXIX, št. 2, Ljubljana, 1989., str. 281.-323.; *Haselsteiner, H.*, Ogledi o modernizaciji u srednjoj Europi, str. 205.-222.; *Himmelreich, B.*, Namesto žemlje črni kruh. Organizacija preskrbe za živili v Celju v času obeh svetovnih vojn, Celje, 2001., str. 9.-77.; *Filip, V.*, 1759-1918. Papirové peníze. Od Marie Terezie po Karla I./Papiergeld. Von Maria Theresia bis Karl I., Brno, 2005., str. 304., 308. I tamo navedeni izvori i literatura.
- ⁴ Usp. primjerice: Državni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Predmetni spisi 1880.-1945., Aprovizacija grada - odbor 1915.-1919., Aprovizacioni odbor 1915.-1918., Aprovizacija 1915.-1918., Opskrbne karte za aprovizaciju 1917.-1918.; Državni arhiv u Rijeci, Kraljevski gubernij za Rijeku i Ugarsko-Hrvatsko primorje, Opći spisi 1901.-1918., Aprovizacija; Državni arhiv u Rijeci, Kotarske opskrbe službe u Voloskom i Opatiji, 1915./1920., Komisionar aprovizacije za kotar Volosko-Opatija (1915.-1916.), Approvisionnement-Kommission des Bezirks Voloska-Abbazia (1915-1919), Kotarska aprovizacija Volosko-Opatija (1917.-1919.), Ured za dobavu živeža kotara Volosko-Opatija (1918.-1919.), Ufficio Militare Approvvigionamento Civile Volosca-Abbazia (1918-1919); Državni arhiv u Zadru, Arhivski centar u Šibeniku, Zbirka dokumenata Opskrbne poslovnice u Šibeniku (1917.-1918.); Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, HPM/PMH-26107, Spisi Poglavarstva općine Sušak, 1915., 1917., 1918. (Spisi o nabavi živežnih namirnica za opskrbu pučanstva); *Turk, D.*, „Ratna aprovizacija grada Osijeka”, u: Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915. Ratni almanah, ur. R. Hafner-Lahorski, Osijek, 1915., str. 129.-143.; *Šilović, J.*, „Karitativni rad u vrijeme rata”, Hrvatska, br. 102.-103., Zagreb, 4.-5. V. 1915.; *Dautović, Š.*, Uspomena Bošnjacima na svjetski rat 1914.-1916., I. dio, Vukovar, 1916., str. 28.-29.; *Demetrović, J.*, „Nadzornici prehrane”, Hrvatska njiva, br. 2., Zagreb, 12. III. 1917.; *Šišić, F.*, Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919., Zagreb, 1920., str. 128.-130.; Zagreb godine 1913-1918. Izvještaj Gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kralj. glavnoga grada Zagreba, Zagreb, 1927., str. 45., 152., 154.-165.; *Kapun, V.*, Medimurje 1918., Čakovec, 1982., str. 107.-110.; *Sršan, S.*, Osječki ljetopis 1686.-1945., Osijek, 1993., str. 340.-341.; *Čosić-Bukvin, I.*, Vrbanja III. Vrbanja od 1914. do 1941., Županja, 1998., str. 37., 41.; *Bralić, A.*, „Kako preživjeti u Zadru? Prvi svjetski rat”, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, vol. 37., Razdio povijesnih znanosti, 24., Zadar, 1999., str. 158.-181.; *Bralić, A.*, „Kretanje cijena u Zadru tijekom Prvog svjetskog rata”, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 42., Zagreb - Zadar, 2000., str. 413.-430.; Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi, IV., (1879-1932), prir. J. Barbarić, ur. E. S. Biber, Slavonski Brod, 2003., str. 273., 277., 282.-283., 285.-286., 291.; *Bralić, A.*, „Zadar u Prvome svjetskom ratu”, Hrvatska revija, god. IV., br. 2., Zagreb, 2004., str. 59.-61.; *Balta, I.*, „Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu”, Polemos, sv. 8., br. 1-2 (15-16), Zagreb, 2005., str. 209.-216.; *Gračanin, H.*, Kratka povijest Hrvatske za mlade, II., Od kraja 18. stoljeća do početka 21. stoljeća, Zagreb, 2006., str. 77.-78.; *Blažević, M.*, „Prilog povijesti poljoprivrede šibenskog područja od 1921. do 1941. godine”, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 49., Zagreb - Zadar, 2007., str. 647.-648.; *Geiger, V.*, „Aprovizacijska doznačnica općine trgovišta Đakovo iz 1917. godine”, Đakovački vezovi. Prigodna revija, god. XXXVIII., br. 37., Đakovo, 2007., str. 69.; *Herman Kaurić, V.*, Za naše junake... Rad dobrotvornih humanitarnih društava u gradu Zagrebu 1914.-1918., Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2007., str. 27.-28., 205.-219.; *Čosić-Bukvin, I.*, Župa Vrbanja 1807.-1918., Vrbanja, 2008., str. 117.; *Čapo, H.*, Povijest Požege i njezina stanovništva (1910.-1921.), Jastrebarsko, 2009., str. 84.-85., 88.-89., 92.-97., 100.; *Herman Kaurić, V.*, „Prvi svjetski rat”, u: Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije, Prvi svezak, ur. V. Kusin, B. Šulc, Zagreb, 2009., 434.; *Jelaska Marijan, Z.*, Grad i ljudi: Split 1918.-1941., Zagreb, 2009., str. 63.-67.; *M. JURIC, „Zagreb u Prvome svjetskom ratu: povijesne novine kao izvor za istraživanje socijalne povijesti”, Libellarium, god. II., br. 2., Zagreb, 2009., str. 129.-130.; Čosić-Bukvin, I., Geiger, V.*, „Racionirana i zajamčena opskrba stanovništva sela Vrbanje kod Županje u Prvom svjetskom ratu (1914.-1918.), Drugom svjetskom ratu (1941.-1945.) i u razdoblju 'narodne demokracije' (1945.-1953.)”, Obol, god. XLVIII., br. 62., Zagreb, 2010., str. 20.; *Gračanin, H.*, „Oskudica i glad u Prvom svjetskom ratu”, Večernji list, Zagreb, 9. V. 2010.; Dadoh zlato za željezo. Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja, ur. J. Borošak Marijanović, Zagreb, 2011., str. 88.-89., 268.; *Kolar-*

Aprovizacija je bila sustav organizirane i racionirane opskrbe stanovništva hranom na temelju dnevnih, tjednih odnosno mjesečnih potreba (posebice brašna, masti, ulja, soli, šećera i sl.). Aprovizacijske ustanove bile su opskrbenne službe, koje su osnivale vlasti, i koje su se organizirano bavile neposrednom nabavom, opskrbom, raspodjelom i prodajom prehrambene i ostale robe široke potrošnje koja je nedostajala u vrijeme rata i neposrednoga poraća.

Podmirivanje osnovnih životnih potreba civilnoga stanovništva, osobito prehrane, pokazalo se jednim od najvažnijih pitanja Austro-Ugarske Monarhije tijekom Prvoga svjetskog rata. Prijeko potrebne za prehranu stanovništva, žitarice i brašno od žitarica, rekvirirani su u Austro-Ugarskoj Monarhiji, i u Hrvatskoj, već od početka Prvoga svjetskog rata 1914. u velikim količinama. U siječnju i veljači 1915. austrijska i ugarska vlada Monarhije izdale su prve odredbe za rekviziciju, odnosno registraciju žetve.⁵

Da bi se nadoknadio nedostatak hrane i što bolje rasporedilo postojeće količine namirnica, osnovani su krajem 1916. austrijski i ugarski središnji uredi za opskrbu hranom s pripadajućim centralama za svaku živežnu namirnicu prijeko potrebnu u prehrani stanovništva. U austrijskom dijelu Monarhije provođenje naredbi i limitacija bili su vrlo strogo provedeni, no u ugarskom dijelu Monarhije, gdje se stanovništvo pretežno bavilo poljoprivredom, bilo je to znatno liberalnije jer je i hrane bilo više.⁶

Istovremeno, unatoč povećanju ukupne količine novca u prometu, no zbog nedostatka manjih i uglavnom sitnih nominala novca, a za održanje koliko-toliko normalnog novčanoga prometa i trgovine na području Austro-Ugarske Monarhije tijekom Prvoga svjetskog rata uvedene su i mnogobrojne i raznolike, uglavnom gradske novčanice u malim nominalama, tzv. Notgeld.⁷

*

Početak Prvoga svjetskog rata skupoća, nestašica i siromaštvo postaju svakodnevica i u Zagrebu. Posebno su bile pogođene najsiromašnije obitelji i oko 4000 obitelji iz

Dimitrijević, M., „Doprinos Podravine prehrani Hrvatske u Prvom svjetskom ratu”, Podravina, Vol. X., br. 19., Samobor, 2011., str. 100.-118.; *Lukačević, M.*, Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti, Trnava, 2011., str. 116.-117.; *Juzbašić, V.*, Bošnjaci u Prvome svjetskom ratu. Zapisi, dokumenti i predaja potomaka, Bošnjaci, 2013., str. 44., 48.-49.; *Despot, I.*, *Hameršak, F.*, *Herman Kaurić, V.*, *Miljević Pavić, H.*, *Škuljević, K.*, Prvi svjetski rat. Čitanka-priručnik za učitelje i profesore povijesti u osnovnoj školi i gimnaziji, Zagreb, 2014., str. 55.-58.; *Herman Kaurić, V.*, „Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice”, Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije, god. CXXXII., br. 6., Đakovo, 2014., str. 7.; *Herman Kaurić, V.*, „Kako prehraniti grad – primjer Zagreba”, u: The Great War: Regional Approaches and Global Contexts. International Conference on the Occasion of the First Centennial of the Beginning of World War One, Sarajevo, 18th -21st June 2014, Knjiga sažetaka – Book of Abstracts, str. 114.-115.; *Ostajmer, B.*, *Geiger, V.*, Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918., Đakovo, 2014., str. 15.-16.; *Škiljan, F.*, „Prvi svjetski rat u Europi i Hrvatskom zagorju”, u: Zagorsko lice Boga rata u Europi - Prvi svjetski rat, ur. G. Horjan, Donja Stubica, 2014., str. 80.-84. I tamo navedeni izvori i literatura.

⁵ Usp. Propisi o rekviziciji žita i brašna i suvisle naredbe, Zagreb, 1915.; *Haselsteiner, H.*, Oglеди o modernizaciji u srednjoj Europi, str. 215. I tamo navedeni izvori i literatura.

⁶ *Haselsteiner, H.*, Oglеди o modernizaciji u srednjoj Europi, str. 205.-222. I tamo navedeni izvori i literatura.

⁷ Usp. *Ambrus, B.*, Magyarország papírszükségpénzei 1914-től 1919. VIII. 1-ig, I-II, Budapest, 1986.; *Mayerbeck, G.*, Das Österreichische Notgeld 1917 bis 1922. Katalog, Vaduz, 1986.; *Richter, R.*, Notgeld Österreich. Österreich-Ungarn 1914 bis 1918, Regensburg, 1996. I tamo navedena literatura.

kojih su očevi bili na ratištu. U ratnim su uvjetima cijene namirnica i životnih potrepština rasle, a glavnim krivcima za skupoću smatrani su prekupci, tzv. „Kettenhandleri”, koji su često bili meta redarstva, te prodavači koji su neprestano dizali cijene. Protiv sku-poće borilo se mjerama kao što su bile naredbe o maksimalnim cijenama za određene živežne namirnice. No, takve su mjere prouzročile suprotne učinke jer su cijene preko noći porasle upravo onim proizvodima za koje su bile određene maksimalne cijene. Zavlada-la je i nestašica živežnih namirnica i ostalih proizvoda jer su maksimalne dopuštene cijene često bile niže od nabavnih cijena. Tako neki obrtnici nisu htjeli prodavati svoje usluge po maksimalno dopuštenoj cijeni koja je bila niža od nabavne, a ako bi ih prodavali skuplje, bili bi kažnjeni. Pekarnice su bile otvorene cijeli dan i mogle su slobodno prodavati kruh, ali u stvarnosti vladala je nestašica brašna te ga nisu pekle ni prodavale. Skupoća i nestašica živežnih namirnica najviše su pogađali najsiromašnije slojeve, što je dovelo do njihova slaboga zdravstvenoga stanja i rezultiralo visokim mortalitetom, ponajprije djece.⁸

Zagrebačka gradska aprovizacija nabavljala je u zemlji i inozemstvu prijeko potrebne potrepštine, brašno, meso, mlijeko, jaja, šećer, mast, ogrijevno drvo, petrolej, koje je potom prodavala u vlastitim prodavaonicama po maksimalno dopuštenim cijenama, ali ipak po znatno nižim od tržišnih. Za svaku namirnicu bila je propisana mjesečna količina po osobi a za nabavu je trebalo imati iskaznicu. Unatoč općoj nestašici, na zagrebačkom je tržištu ipak bilo namirnica. Na zagrebačkim tržištima namirnice su se, naravno, prodavale po znatno višim cijenama, a nabaviti su ih mogli oni koji su imali novca. Za nabavu jeftinije robe u prodavaonicama aprovizacije po maksimalno dopuštenim cijenama trebalo je najčešće čekati u redovima. Unatoč svemu, zagrebačkom stanovništvu, za razliku od primjerice bečkoga stanovništva, nije prijetila opća nestašica i glad jer je ruralna okolica jamčila stalni pritek prehrambenih proizvoda.⁹

Onodobni zagrebački tisak izvješćivao je tijekom ratnih godina, 1914.-1918., re-dovito o skupoći i nestašici namirnica, siromaštvu najširih slojeva stanovništva te o pitanjima racionirane i zajamčene opskrbe stanovništva.¹⁰

⁸ Usp. *Jurić, M.*, „Zagreb u Prvome svjetskom ratu: povijesne novine kao izvor za istraživanje socijalne povijesti”, str. 129.-130. I tamo navedeni izvori i literatura.

⁹ Usp. Zagreb godine 1913-1918. Izvještaj Gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kralj. glavnoga grada Zagreba, str. 45., 152., 154.-165.; *Herman Kaurić, V.*, Za naše junake... Rad dobrotvornih humanitarnih društava u gradu Zagrebu 1914.-1918., str. 28.; *Despot, I.*, *Hameršak, F.*, *Herman Kaurić, V.*, *Miljević Pavić, H.*, *Škuljević, K.*, Prvi svjetski rat. Čitanka-priručnik za učitelje i profesore povijesti u osnovnoj školi i gimnaziji, str. 55.-58.; *Herman Kaurić, V.*, „Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice”, str. 7.; *Herman Kaurić, V.*, „Kako prehraniti grad – primjer Zagreba”, str. 114.

¹⁰ Usp. primjerice: „Odakle skupoća u Zagrebu”, *Novine*, br. 92., Zagreb, 24. XII. 1914.; „Okružnica o prehrani”, *Jutarnji list*, br. 1037., Zagreb, 18. II. 1915.; „Zašto skupoća?”, *Novine*, br. 36., Zagreb, 18. II. 1915.; „Štedimo brašno”, *Jutarnji list*, br. 1047., Zagreb, 28. II. 1915.; „Utorak i petak bez mesa u Zagrebu”, *Ilustrovani list*, br. 32., Zagreb, 7. VIII. 1915.; „Opskrba pučanstva s prieko potrebnim životnim namirnicama”, *Narodne novine*, br. 194., Zagreb, 21. VIII. 1915.; „Odakle skupoća u gradu”, *Novine*, br. 255., Zagreb, 3. XI. 1915.; „Štednja s mlijekom”, *Jutarnji list*, br. 1300., Zagreb, 4. XI. 1915.; „Poskupljivanjima nikada kraja”, *Jutarnji list*, br. 1443., Zagreb, 28. III. 1916.; „Iz gradske aprovizacije”, *Narodne novine*, br. 73., Zagreb, 30. III. 1916.; „Pred nestašicom mlijeka”, *Jutarnji list*, br. 1623., Zagreb, 23. IX. 1916.; „Javni lokali bez kruha”, *Narodne novine*, br. 243., Zagreb, 23. X. 1916.; „Prodaja šećera”, *Narodne novine*, br. 257., Zagreb, 9. XI. 1916.; „Iskaznice za mast, slaninu i salo”, *Narodne novine*, br. 269., Zagreb, 23. XI. 1916.; „Predstavka aprovizacionog odbora

Nestašica prehrambenih proizvoda zahvatila je i agrarno prenaseljeno Hrvatsko zagorje već potkraj 1914. Oskudica žitarica najveći je problem i Hrvatskoga zagorja tijekom 1915., a suša godine 1916. dovodi do velikoga siromaštva seljaštva. Prehrana zagorskoga stanovništva dostiže 1917. kritičnu točku. Muškarci su bili na ratištima, a u Hrvatskom zagorju kao i drugdje u Hrvatskoj, nije bilo radno sposobnih muškaraca koji bi mogli obavljati poljoprivredne radove, a žene i djeca nisu mogli sami valjano obaviti sve poslove. Ponegdje je tijekom ratnih godina, kao na području kotara Klanjec 1916. ili, pak, na području kotara Pregrada 1918., zavladao glad. Gradovi su oskudicu znatno teže podnosili i glad je bila očitija. Potkraj 1914. provedeno je ograničenje u opskrbi kruhom. U Varaždinu su u listopadu 1916. uvedene krušne karte prema kojima je svaka nevojnička osoba mogla dobiti samo 2 kg brašna u 15 dana. Maksimiranjem cijena poljoprivrednih proizvoda, ponajprije žitarica, najosnovijih prehrambenih proizvoda i ostalih potreština za život trebalo je spriječiti špekulaciju i lihvarenje, no unatoč tomu malverzacije u opskrbi i aprovizaciji bile su svakodnevice i Hrvatskoga zagorja.¹¹

Zemaljska vlada u Zagrebu tijekom ratnih godina načelno je propisivala cijene za proizvode, koje su zatim gradovi mogli ponešto i korigirati jer se uvažavala raznolikost stanja u pojedinim dijelovima zemlje. Kao i drugdje, i u Podravini je zabranjeno slobodno raspolaganje svim zalihama žita i mlinarskih proizvoda bez posebne dozvole nadležnih mjesnih vlasti. U Koprivnici je 1915. uvedena aprovizacija. Najprije je uvedena raspodjela kruha i žitarica, i aprovizacijske iskaznice, te su tada jedni dnevno dobivali 360 grama kruha, a drugi samo 240 grama kruha. Pravo na punu opskrbu imali su samo oni koji nisu imali nikakve zalihe pšenice i brašna odnosno oni koji nisu imali zemlju. U podravskim se selima unatoč rekviziciji stoke i hrane, živjelo lakše i bilo je prehrambenih proizvoda. Nedostatnu aprovizaciju nadoknađivalo je građanstvo Koprivnice nabavama sa sela. Zamjetan je nedostatak muške radne snage i u poljoprivredi Podravine. Podbačaj prinosa u poljoprivredi ratnih godina pojačava nestašicu hrane, osobito brašna, masti, mesa, ... Tijekom ratnih mjeseci i godina cijene prehrambenih proizvoda rastu, a novac devalvira. Zbog nagloga povećanja cijena industrijskih proizvoda i po selima vremenom nastaje oprez, pa i panika, a poljoprivredni se proizvodi sve manje nude na slobodnom tržištu i postaju predmet špekulacija trgovaca. Potkraj rata, u ljeto 1918. Zemaljska vlada nije više bila u stanju nadzirati opskrbu stanovništva. U rujnu 1918. održan je sastanak gradonačelnika hrvatskih gradova, na kojemu je zaključeno da se gradovi moraju sami pobrinuti za opskrbu.¹²

---

na preuzv. g. bana u pitanju obskrbe neimućnih slojeva pučanstva", Narodne novine, br. 213., Zagreb, 18. IX. 1917.; „Pitanje krumpira", Narodne novine, br. 219., Zagreb, 25. IX. 1917.; „Hajka na Ketenhandlere", Hrvatska, br. 1855., Zagreb, 12. X. 1917.; „Pekarne otvorene no - bez kruha", Obzor, br. 43., Zagreb, 24. II. 1918.; „Nestašica kruha i brašna", Obzor, br. 152., Zagreb, 11. VII. 1918.

¹¹ Usp. Škiljan, F., „Prvi svjetski rat u Europi i Hrvatskom zagorju", str. 80.-84. I tamo navedeni izvori i literatura.

¹² Usp. Kolar-Dimitrijević, M., „Doprinos Podravine prehrani Hrvatske u Prvom svjetskom ratu", str. 105.-114. I tamo navedeni izvori i literatura.

Grad Zagreb.

Izkaznica

za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 29./XI. do uključ. 5./XII. 1915.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odtrgnuće odgovarajućega odreska.¹

Ne može se na drugoga prenieti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe.
Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 29. XI. do uklj. 5. XII. 1915.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
157 x 60 mm
Zbirka: E. Fabry

Grad Zagreb.

Izkaznica.

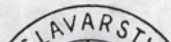
za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 6./XII. do uključ. 12./XII. 1915.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odtrgnuće odgovarajućega odrezka.

Ne može se na drugoga prenieti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe.
Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 6. XII. do uklj. 12. XII. 1915.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
120 x 60 mm (korištena i rezana)
Zbirka: E. Fabry

30

Grad Zagreb.

Izkaznica.
za potrošak kruha ili brašna na tjedan od 24. IV do uklj. 30. IV. 1918.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odgovarajućega odrezka.

Ne može se na drugoga prenieti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe.
Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

30
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

30
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

30
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

30
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

30
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

30
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 24. IV. do uklj. 30. IV. 1916.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
152 x 59 mm
Zbirka: E. Fabry

31

Grad Zagreb.

Izkaznica.
za potrošak kruha ili brašna na tjedan od 1. V. do uklj. 7. V. 1916.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odgovarajućega odrezka.

Ne može se na drugoga prenieti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe.
Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

31
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

31
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

31
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

31
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

31
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

31
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 1. V. do uklj. 7. V. 1916.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
152 x 59 mm
Zbirka: E. Fabry

35

Grad Zagreb.

Izkaznica.
za potrošak kruha ili brašna na tjedan od 29. V. do uklj. 4. VI. 1916.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odgovarajućega odreska.

Ne može se na drugoga prenieti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen! Kaznene odredbe.

Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

35
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

35
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 29. V. do uklj. 4. VI. 1916.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
156 x 59 mm
Zbirka: E. Fabry

36

Grad Zagreb.

Izkaznica.
za potrošak kruha ili brašna na tjedan od 5. VI. do uklj. 11. VI. 1916.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odgovarajućega odreska.

Ne može se na drugoga prenieti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen! Kaznene odredbe.

Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

36
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

36
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

36
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

36
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

36
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

36
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 5. VI. do uklj. 11. VI. 1916.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
153 x 59 mm
Zbirka: E. Fabry

39

Grad Zagreb.

Izkaznica.
za potrošak kruha ili brašna na tjedan od 26. VI. do uklj. 2. VII. 1916.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odtrguće odgovarajućega odrezka.

Ne može se na drugoga preneti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen! **Kaznene odredbe.**
Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

39
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

39
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

39
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

39
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

39
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

39
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 26. VI. do uklj. 2. VII. 1916.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
153 x 59 mm
Zbirka: E. Fabry

40

Grad Zagreb.

Izkaznica
za potrošak kruha ili brašna na tjedan od 3. VII. do uklj. 9. VII. 1916.
2 kg 45 dkg kruha ili 1 kg 75 dkg brašna.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odtrguće odgovarajućega odrezka.

Ne može se na drugoga preneti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen! **Kaznene odredbe.**
Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

40
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

40
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

40
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

40
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

40
35 dkg. kruha ili 25 dkg. brašna

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna na tjedan
od 3. VII. do uklj. 9. VII. 1916.
2 kg 45 dag kruha ili 1 kg 75 dag brašna
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
157 x 62 mm
Zbirka: E. Fabry

633

U pekarnama i gostionicama imate odrezak snimiti jedino sam gostioničar odnosno pekar

Grad Zagreb ^{ulica} *Gučeva ulica* kbr. 259 ^{trg}

Prezime i ime vlasnika izkaznice
Mirjane Dujmović

Kotar: *IV* potpis *Mirjana Dujmović*

Izdavanje kruha na odrezke koje tko sobom donese rastrože je zabranjeno. Izkaznica bez talona ne ima vrijednost.

Kućevlasnici odnosno upravitelji dužni su izkaznice za stanare odnosno podstanare preuzimati i glavama obitelji uručivati.

Maksimalne cijene za brašno: Fino pšenično brašno za tijesto i krupica . . . K 2-- Brašno za kuhinju . . . K 1-- Krušno brašno . . . K -64 Jednolično brašno . . . K -89 Hlašeno ili napolično brašno K -92	Iz pšeničnog brašna broj 40: obrok od 30 dkg . . . K -40 obrok od 60 dkg . . . K -80 obrok od 120 dkg . . . K -160 Iz pšeničnog brašna broj 46: obrok od 30 dkg . . . K -26 obrok od 60 dkg . . . K -52 obrok od 120 dkg . . . K -104 Iz jednoličnog pšeničnog brašna: obrok od 30 dkg . . . K -26 obrok od 60 dkg . . . K -52 obrok od 120 dkg . . . K -104	Iz raženog ili napoličnog brašna: obrok od 30 dkg . . . K -34 obrok od 60 dkg . . . K -68 obrok od 120 dkg . . . K 136 Za obrok kruha, koji se prodaje u gostionicama, odnosno kavarnama, a koji obrok imade knašiti toštinu od 6 dkg (t. j. 2 odrezka krušne karte) ustanovljuju se cijene 140: iz pšeničnog brašna broj 40 18 fil. iz pšeničnog brašna broj 46 12 fil. iz pšeničnog brašna broj 46 4 fil.
---	--	--

Popis kotara odnosno ulica:

Kotar I. Razdioba iskaznica: Ilica 234 Razdioba brašna: Ilica 133 Antonovac Čučićeva ulica Čeremnerac Čukovići Čučevićeva ulica Ilica desna i lijeva strana od br. 152 odnosno od br. 125 do potoka Čeremnerca Imbrišanićeva ulica Jelenovac Južni kolodvor Kalodvorska cesta Kraljička ulica Kumičićeva ulica Kumičić Mandušićeva ulica Nad Lipom Podolje Prljak Filipoviće Reškovića ulica Seička cesta Slovanska ulica Strma cesta Sv. Duh Tomićeva ulica Topićka ulica Virovitička cesta Vodovodna ulica Vrhovac Vrtijarska cesta Zeljenička cesta	Julijanina ulica Josipovac Kačićeva ulica Medulićeva ulica Mošnjakova ulica Panlovač Pejaševićev trg Prokrija Gornje Prljak Gjeza Debelića Primorska ulica Račković dol Rokova ulica Šušteršćina ulica Šušteršćina ulica Šušteršćina ulica Sofrija put Tuskane Tvornička ulica Zelengaj	Kotaračka cesta Kumičićeva ulica Kukovićeva ulica Margaretska ulica Marovska ulica Matuzanićev trg Milanovićeva ulica Mirnarska cesta Preradovićev trg Perčićeva ulica Rainersova ulica Samošinska ulica Šušteršćina ulica Šušteršćina ulica Vojničkova ulica Vojnička ulica Vrbik Vukolinovića ulica	Kotar V. Razdioba iskaznica: Petrijevska ulica 32 Razdioba brašna: Grgovičeva ulica 4 Akademički trg Gorkice Bolekševa ulica Baroševa ulica Berislavićeva ulica Bišćićeva ulica Čukovićeva ulica Dujmovićeva ulica Pravo Josipa trg Puškov jarak Gaševa ulica Grgovičeva ulica Gospodarska cesta Gračanska cesta Grohova ulica Hatova ulica Jelačićev trg Jurčićeva ulica Kaptol Kisačićeva ulica Kolarška ulica Križna ulica Kruga Kvačarska ulica Kurelova ulica Mala ulica Marije Valerije ulica Puškov jarak Matičina ulica Medveščak Mirogojska ulica Mrazovića ulica Na Kanalu Nova ulica Nikolićeva ulica Opatovina Palmotićeva ulica Peromilinska ulica Petrijevska ulica Petruševac Pod lipom Preradovićeva ulica Prudi Ribarski put Rim Strojarska ulica Sudnička ulica Šenoića ulica Škalinska ulica Školinska ulica Tkalčićeva ulica Trajanska ulica Trenkova ulica Zrinski trg Zvonarska ulica Žitnjak	Kotar VI. Razdioba iskaznica: Dolac broj 3 Razdioba brašna: Vlačka ulica Draškovićeva ulica Gorkice Jarkovićeva ulica Martićeva ulica Nadbiškupski trg Novosela ulica Petrova ulica Ribnjak Sajmište Tomićka ulica Veliki dol Vlačka ulica Vlačarska ulica Vrhovska ulica Vrtovica
Kotar II. Razdioba iskaznica: Pejaševićev trg 15 (katal. dječjički dom) Razdioba brašna: Pejaševićev trg Cijelana Bosanska ulica Dalmatinska ulica Gojček Hercegovačka ulica Ilica desna i lijeva strana od br. 41 odnosno od br. 42 do br. 152 odnosno do br. 153 Istarska ulica	Kotar III. Razdioba iskaznica: a) Horvati-škola b) Preradovićeva ulica 7 Razdioba brašna: Frankopanska ul. 11 A. Dužice Gredice Horvatićeva ulica Kalinović Knežija Magazinna ulica Nova ulica Svraka ulica Spojni put Srednjača Tvalinska ulica Trešnjevka Vurovići B. Bogovićeva ulica Bragovića ulica Cvjetica ulica Frankopanska ulica Mandušićeva ulica Haulikova ulica Ilica desna i lijeva strana od br. 1 odnosno br. 2 do br. 41 odnosno do br. 42 Jelačićeva ulica Jukićeva ulica Kanićeva ulica Kšun Kodervary trg	Kotar IV. Razdioba iskaznica: Gradska vijećnica Razdioba brašna: Pivarska ulica 2 Demotrova ulica Duga ulica Dverec Gospodarska ulica Grč Jezuitska ulica Jezuitski trg Jurjevska ulica Kamenita ulica Kapucinska ulica Kapucinski trg Katarinski trg Kazališna ulica Kipol trg Kraljevac Kravji most Ljubišćeva ulica Markova ulica Markov trg Mešićka ulica Mlačka ulica Milnarska ulica Mlinarske stube Opatička ulica Pivarska ulica Prekrija dolina Sjemenišna ulica Smrok Strojarska ulica Štroussmayerovo šet. Vijećnička ulica Vioška ulica Vitosovićeva ulica Zupanijska ulica	Kotar VII. Razdioba iskaznica: Berongajska škola Razdioba brašna: Pijanova ulica Berutanski put Berongaj Berongajska ulica Bukovačka ulica Dolčić Pijanova ulica Filipovića ulica Plitvanski put Horvatovac Hraštk Javorska ulica Jordanevac Kianjić Kubačeva ulica Kukuljevićeva ulica Lašćinska ulica Lipna ulica Livadarski put Maksimirska ulica Maksimirski perivoj Madžarska ulica Našplak Pešćinica Prečac dolnji i gornji Rebar Šebrišnjak Svetice Štoseva ulica Trušakova ulica Vukomerc	

Izkaznica za potrošak kruha ili brašna za četiri tjedna, 8 kg 40 dag kruha ili 6 kg 44 dag brašna, od 4/III. do uklj. 31./III. 1918. (lice iskaznice), s popisom maksimalnih cijena za kruh i maksimalnih cijena za brašno te popisom kotareva, ulica i mjesta razdiobe iskaznica i kruha odnosno brašna
 Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
 277 x 205 mm
 Zbirka: E. Fabry

7

Grad Zagreb

Izkaznica

za potrošak **masti** odnosno **slanine** ili **sala** za vrijeme od 4 tjedna t. j.

od 14. svibnja do uklj. 10. lipnja 1917.

u ukupnoj težini od 60 dkg. masti odnosno 72 dkg. slanine ili sala. Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice. Odrezak će otkinuti prodavalac.

Kaznene odredbe.

Za prekršaje kazniti će se prodavalac kao i vlasnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 8 mjeseca. Presuda može glasiti i na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kaznit će se po kaznenom zakonu.

Pečat gradskog poglavarstva:

XXV. 7

tjedan od 14./5. do 20./6. 1917.

15 dkg. masti odnosno 18 dkg. slanine ili sala.

XXVI. 7

tjedan od 21./5. do 27./5. 1917.

15 dkg. masti odnosno 18 dkg. slanine ili sala.

XXVII. 7

tjedan od 28./5. do 3./6. 1917.

15 dkg. masti odnosno 18 dkg. slanine ili sala.

XXVIII. 7

tjedan od 4./6. do 10./6. 1917.

15 dkg. masti odnosno 18 dkg. slanine ili sala.

Kaznivačnici odnosno upravitelji dužni su izkaznice sa stanare odnosno podstanare povratnici i gljavnima obilježjima uručivati.

Izkaznica za potrošak masti odnosno slanine ili sala za 4 tjedna,
tj. od 14. svibnja do uklj. 10. lipnja 1917.
15 dag masti odnosno 18 dag slanine ili sala
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
162 x 93 mm
Zbirka: E. Fabry

19

Grad Zagreb

Izkaznica

za potrošak **masti** odnosno **slanine** ili **sala** za vrijeme od 4 tjedna t. j.

od 15./IV. do uklj. 12./V. 1918.

u ukupnoj težini od 40 dkg. masti odnosno 48 dkg. slanine ili sala. Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice. Odrezak će otkinuti prodavalac.

Kaznene odredbe.

Za prekršaje kazniti će se prodavalac kao i vlasnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 8 mjeseca. Presuda može glasiti i na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kaznit će se po kaznenom zakonu.

Pečat gradskog poglavarstva:

LXXIII. 19

tjedan od 15./IV. do 21./IV. 1918.

10 dkg. masti odnosno 12 dkg. slanine ili sala.

LXXIV. 19

tjedan od 22./IV. do 28./IV. 1918.

10 dkg. masti odnosno 12 dkg. slanine ili sala.

LXXV. 19

tjedan od 29./IV. do 5./V. 1918.

10 dkg. masti odnosno 12 dkg. slanine ili sala.

LXXVI. 19

tjedan od 6./V. do 12./V. 1918.

10 dkg. masti odnosno 12 dkg. slanine ili sala.

Kaznivačnici odnosno upravitelji dužni su izkaznice sa stanare odnosno podstanare povratnici i gljavnima obilježjima uručivati.

Izkaznica za potrošak masti odnosno slanine ili sala za 4 tjedna,
tj. od 15. IV. do uklj. 12. V. 1918.
10 dag masti odnosno 12 dag slanine ili sala
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
154 x 92 mm
Zbirka: E. Fabry

Izkaznica za potrošak krumpira za siječanj 1918.
2 kg krumpira od 1. I. do uklj. 31. I. 1918.
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
134 x 84 mm
Zbirka: E. Fabry

Izkaznica za potrošak krumpira za veljaču 1918.
2 kg krumpira od 1. II. do uklj. 28. II. 1918.
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
136 x 78 mm
Zbirka: E. Fabry

Grad Zagreb.

Izkaznica

za potrošak krumpira
od 1./III. do 31./V. 1918.

VI

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predloženje izkaznice i odtrgnuće odgovarajućega odreska.

Ne može se na drugoga preneti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe:

Za prekršaje kaznit će se prodavaoc kao i vlastnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

VI

10 kg. krumpira
za ožujak 1918.

VI

10 kg. krumpira
za travanj 1918.

VI

10 kg. krumpira
za svibanj 1918.

Izkaznica za potrošak krumpira

od 1. III. do 31. V. 1918.

10 kg krumpira [mjesečno]

Gradsko poglavarstvo u Zagrebu

137 x 83 mm

Zbirka: E. Fabry

XVIII
XVIII

Grad Zagreb

IZKAZNICA

za šećer

za mjesec travanj 1918.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene iskaznice.

Odrezak će otkinuti prodavaoc.

Kaznene odredbe.

Za prekršaje kazniti će se prodavaoc kao i vlastnik iskaznice ~~novčanom~~ globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorjenje iskaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

1. odrezak

1/2 kg.

šećera

XVIII

2. odrezak

1/2 kg.

šećera

Kućevlasnici odnosno upravitelji dužni su iskaznice za stanare odnosno podstanare preuzimati i glavama obiteļji urucivati.

Slador kristal	1 kg.	K 2-70
u glavama od 10 kg.	1 "	2-62
" " " 5 "	1 "	2-64
" " " 3 "	1 "	2-65
rescijepan na malo	1 "	2-84
konkase, pile, segment	1 "	2-84
u kockama u kartonima a 5 kg.	1 "	2-64
izvagan	1 "	2-80
mijevani	1 "	2-80
" u kartonima a 5 kg.	1 "	2-64

Izkaznica za šećer za travanj 1918.
 Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
 (lice i naličje iskaznice)
 150 x 62 mm
 Zbirka: E. Fabry

I

Grad Zagreb
Izkaznica
za sapun
za vrijeme
od I./X. 1917. do 31./I. 1918.

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene izkaznice i odtrgnuće odgovarajućega odreska. Ne može se na drugoga prenijeti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe:
Za prekršaj kaznit će se prodavaoc kao i vlasnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

Za vrijeme
od I./XI. do 30./XI. 1917.

200 grama sapuna

2. odrezak I
Četvrti kotar

Za vrijeme
od I./XII. do 31./XII. 1917.

200 grama sapuna

3. odrezak I
Četvrti kotar

Za vrijeme
od I./I. do 31./I. 1918.

200 grama sapuna

4. odrezak I
Četvrti kotar

Izkaznica za sapun

od 1. X. 1917. do 31. I. 1918.
200 grama sapuna [mjesečno]
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
152 x 85 mm (korištena i rezana)
Zbirka: E. Fabry

II

Grad Zagreb
Izkaznica
za sapun
za vrijeme
od I./II. do 31./V. 1918.

Prodaja se dozvoljava samo po litri uz predložene izkaznice i odtrgnuće odgovarajućega odreska. Ne može se na drugoga prenijeti! Treba dobro čuvati! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe:
Za prekršaj kaznit će se prodavaoc kao i vlasnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje izkaznice kazniti će se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

Za vrijeme
od I./II. do 28./II. 1918.

150 grama sapuna

1. odrezak II
Četvrti kotar

Za vrijeme
od I./III. do 31./III. 1918.

150 grama sapuna

2. odrezak II
Četvrti kotar

Za vrijeme
od I./IV. do 30./IV. 1918.

150 grama sapuna

3. odrezak II
Četvrti kotar

Za vrijeme
od I./V. do 31./V. 1918.

150 grama sapuna

4. odrezak II
Četvrti kotar

Izkaznica za sapun

od 1. II. do uklj. 31. V. 1918.
150 grama sapuna [mjesečno]
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu
152 x 78 mm
Zbirka: E. Fabry

ISK
za živežne namir

Slador
za lipanj
Četvrti 10./VI. kotar
50 dkg.

Frankova kava
za lipanj
Četvrti 10./VI. kotar
20 dkg.

Ratna kava
za lipanj
Četvrti 10./VI. kotar
10 dkg.

Sapun
za lipanj
Četvrti 10./VI. kotar
200 gramata.

Mast
za lipanj

<p style="text-align: center;">1. odrezak</p> <p style="text-align: center;">Četvrti 10./VI. kotar</p> <p>20 dkg. masti odnosno 24 dkg. slanine ili sala.</p>	<p style="text-align: center;">2. odrezak</p> <p style="text-align: center;">Četvrti 10./VI. kotar</p> <p>20 dkg. masti odnosno 24 dkg. slanine ili sala.</p>
--	--

Slob. Kralj. glav. grad

ZAGREB

Priznata se, dozvoljava samo po listini, uz predložene izkaznice i otrgnute odgovarajućega odreška. Navedeno se na drugoga ne odnosi. Treba dobro čitati. Padiak zabranjen.

Kaznene odredbe.

Za prekršaje kazniti će se sudac kao i vlasnik izkaznice novčanom globom do 2000 K odnosno zatvorom do 3 mjeseca. Presuda može glasiti na publicitav obrtovanja. Kriyotvorenje izkaznice kazniti se se po kaznenom zakonu.

Pečat grad. poglavarstva:

GRADSKO POGAVARSTVO ZAGREBU

Maksimalne cijene za kruh:

Kruh iz brašna broj 0 obrok od 31 dkg. K.	1,30
" " " " " " " " " " " "	1,24
Kruh iz brašna broj 2 obrok od 31 dkg. K.	1,30
" " " " " " " " " " " "	1,24
Kruh iz brašna broj 5 obrok od 31 dkg. K.	1,30
" " " " " " " " " " " "	1,24
Kruh iz jednog. pšenice braš. od 31 dkg. K.	1,20
" " " " " " " " " " " "	1,12
Kruh iz raznog brašna od 31 dkg. K.	1,24
" " " " " " " " " " " "	1,12

Za obrok kruha, koji se prodaje u gotovinskom odnosu i karavanima, a koji obrok iznasti će te žinu od 69 grama (t. j. 1 odrezak) knute katice ustanovljena se cijena i to

iz pšeničnog brašna broj 0	28 filira.
" " " " " " " " " " " "	12 filira.
" " " " " " " " " " " "	6 " " 8 filira.

Maksimalne cijene za brašno:

Puno pšenično brašno za tijesto i kumpica broj 0.	1 kg. K.	4,-
Brašno za kumpice broj 2	" " "	1,40
Krsko brašno	" " "	1,-80
Jednolično pšenično brašno	" " "	1,40
Haverno brašno	" " "	1,30
Kukuruzno brašno	" " "	1,90

Izdubljena iskaznica nenaknadnije se.

Broj: _____ Ulica (trg): _____

Prezime i ime vlasnika iskaznice: _____

Kotar: _____

(potpis potporenika)

Maksimalne cijene za slador:

Kriška u kartona na cijele karte	3,60
" " " " " " " " " " " "	3,90
" " " " " " " " " " " "	3,90
" " " " " " " " " " " "	3,90
Kokica, hrana, kumpice, segmenti i pile	3,75
prodaja na cijele karte	4,00
Kokica, hrana, kumpice iz sanduka	4,00
" " " " " " " " " " " "	4,00
u cijelim glavama od 10 kg	3,70
" " " " " " " " " " " "	3,72
u glavama razcijepani i izmrvljeni	3,90
" " " " " " " " " " " "	3,90
Kokice, pile, segmenti	4,00

Maksimalne cijene za mast:

Mast	1 kg. K.	3,75
Salo	1 kg. K.	1,75
Slanina	1 kg. K.	1,75
odrezak 30 dkg. masti	" " "	4,00
" " " " " " " " " " " "	" " "	3,90
" " " " " " " " " " " "	" " "	3,90

Izkaznica za živežne namirnice (slador, frankova kava, ratna kava, sapun, mast), za dan 10. VI. [godina ?] s popisom maksimalnih cijena Gradsko poglavarstvo u Zagrebu (lice i naličje iskaznice) 286 x 82 mm (korištena i rezana) Zbirka: E. Fabry

ISKAZNICA
za živežne namirnice

Slador
za prosinac
Četvrti 4./XII. kotar
755 dkg.

Sapun
za prosinac
Četvrti 4./XII. kotar
200 grama.

Petrolej
za prosinac
Četvrti 4./XII. kotar
1 litar

Ratna kava
za prosinac
Četvrti 4./XII. kotar
10 dkg.

Frankova kava
za prosinac
Četvrti 4./XII. kotar
15 dkg.

Krumpir
za prosinac
Četvrti 4./XII. kotar
10 kg.

Slob. i glavni grad
ZAGREB

Prodaja se dozvoljava samo po težini uz predložene iskaznice i otrgnute odgovarajućega odrezka. Ne može se na drugoga prenijeti! Patisak zabranjen!

Kaznene odredbe.
Za prekrštaje kazniti će se prodavaoc kao i vlasnik iskaznice novčanom globom do 9000 K odnosno zatvorom do 8 mjeseca. Presuda može glasiti na gubitak prava obrtovanja. Krivotvorenje iskaznice kazniti će se po kaznenom zakonu. Petat grad. poglavarstva:

GRADSKO POGLARSTVO U ZAGREBU

Mast
za prosinac

2. odrezak
Četvrti 4./XII. kotar

90 dkg. masti odnosno 24 dkg. slanine ili sala.

Maksimalne cijene:

Krah iz brašna broj 0 obrok od 81 dkg. K 1-40
" " " " " " " " " " " " " " " 5-80
" " " " " " " " " " " " " " " " 1-24
Krah iz brašna broj 3 obrok od 81 dkg. K -60
" " " " " " " " " " " " " " " " " 62
" " " " " " " " " " " " " " " " " 124
Krah iz brašna broj 6 obrok od 81 dkg. K -40
" " " " " " " " " " " " " " " " " 124
" " " " " " " " " " " " " " " " " 132
" " " " " " " " " " " " " " " " " 124

Krah iz jednog pjesnika. braš. od 81 dkg. K -80
od 81 dkg. K -80
Krah iz ratnog brašna od 81 dkg. K -96
" " " " " " " " " " " " " " " " 62
" " " " " " " " " " " " " " " " 124
" " " " " " " " " " " " " " " " 224

Za obrok krahla, koji se prodaje u gostionicama, odnošno u kavanama, a koji obrok izmasti će se zina od 6 grama. (č. i. i. odrezak krahne karfo) utoliko odjuri se ovisno i to:

iz pjesničkog brašna broj 0 — 98 filira.
" " " " " " " " " " " " " " " " 124
" " " " " " " " " " " " " " " " 8 filira.

Maksimalne cijene za brašna:

Fino pjesničko brašno na vješalo i krepiti broj 0. . . . . 1 kg K 4-
" 1-40
Ekstra brašno " 1-80
Jednolično pjesničko brašno " 1-40
Ratno brašno " 1-80

Izgubljena iskaznica nenaknadjuje se.

Maksimalne cijene za mast:

Mast . . . . . 1 kg K 22-
Slana . . . . . 1 kg K 21-
Svinca . . . . . 1 kg K 20-
odrezak 20 dkg. masti . . . . . K 4-40
" K 4-94
" K 4-94
" K 4-94

Maksimalne cijene za krah:

Broj . . . . . Ulica (trg) . . . . .

Prezime i ime vlasnika iskaznice: . . . . .

Kotlar: . . . . . potpis povjerenika.

Mast . . . . . 1 kg K 22-
Slana . . . . . 1 kg K 21-
Svinca . . . . . 1 kg K 20-
odrezak 20 dkg. masti . . . . . K 4-40
" K 4-94
" K 4-94
" K 4-94

Mast . . . . . 1 kg K 22-
Slana . . . . . 1 kg K 21-
Svinca . . . . . 1 kg K 20-
odrezak 20 dkg. masti . . . . . K 4-40
" K 4-94
" K 4-94
" K 4-94

Izkaznica za živežne namirnice (slador, sapun, petrolej, ratna kava, frankova kava, krumpir, mast), za dan 4. XII. [godina ?] s popisom maksimalnih cijena Gradsko poglavarstvo u Zagrebu (lice i naličje iskaznice) 286 x 90 mm (korištena i rezana) Zbirka: E. Fabry

Na ovu kartu može se rum podići do 31. prosinca 1918. iza toga gubi kartu valjanost.

Nabavna karta za rum
(za potrošnika).

S ovom kartom može si g. *Dr. Franjo Perić*
stanujući u Zagrebu
Kurjevo ulica br. *258* nabaviti u svakoj
ograničenoj točioni ili maloprodavaoni pića 1 litru 40% ruma
uz cijenu 13 K 40 filira (trinaest kruna 40 filira) po litri, u
kojoj je sadržana cijena za rum 13 K a gr. daća 40 filira.
Posude za rum ima svaki sa sobom **donijeti**.

Gradsko poglavarstvo.
U Zagrebu / 1918.

Potpis potrošnika za razdielu
izvrsnih karata :
Perić

Pazi na kartu, duplikati se ne će izdavati.
Okreni.

Opazke.

1. Skupije od 13 K 40 filira po litri nesmije se ovaj rum prodavati.
Protiv prekršiteljima postupati će se najstrože.
2. Ako koji potrošnik sumnja, da kupljeni rum neima 40 propisnih postotaka alkoholne sadržine, neka se uputi do uprave gr. daća (Dolac 3), gdje će se rum besplatno graduirati i u slučaju da manje postotaka sadržaje izdati o tom besplatna potvrda.
Potrošnik neka s tom potvrdom kod gr. poglavarstva (razizemno br. 23) podnese prijavu proti dotičnom prodavaču u svrhu postupka.
3. Preprodavač mora kupcu na kartu izdati jednu litru ruma, a nesmije ga prodavati nikomu na čašice ili bilo u kojoj manjoj količini od litre.

Nabavna karta za rum (za potrošnika), [s valjanosti do 31. prosinca 1918.]
Gradsko poglavarstvo u Zagrebu, 1918. (lice i naličje iskaznice)
200 x 130 mm
Zbirka: E. Fabry

Rast cijena prehrambenih proizvoda i nestašica hrane zavlada su nedugo nakon izbijanja Prvog svjetskog rata i u plodonosnijim i bogatijim krajevima Hrvatske, pa i u Slavoniji¹³, a ponajprije u Osijeku. Pitanje opskrbe stanovništva postalo je i u Osijeku akutno u vrijeme mobilizacije za rat. Gradsko poglavarstvo Osijeka već je 30. srpnja 1914. izdalo odluku o limitaciji cijena za pšenično brašno, za razne vrste mesa i za svinjsku mast. Već idućega dana limitirane su cijene za raženo i kukuruzno brašno, slaninu, šećer, ulje i kobasice. Kako je vrijeme odmicalo, cijene najpotrebnijih živežnih namirnica morale su se i dalje mijenjati.¹⁴ Onodobni osječki tisak potkraj 1914. piše o skupoći u Osijeku¹⁵ te objavljuje i bansku naredbu o cijenama živežnih namirnica.¹⁶ No, banska naredba i uvođenje aprovizacije nije moglo riješiti sve veće nestašice prehrambenih proizvoda i neizbježno povećanje cijena.¹⁷ Učestale su bile nestašice naojsnovnijih prehrambenih potrepština, naročito brašna i mljeka.¹⁸ Kako je vrijeme prolazilo, nestašica je učestala i postala stalna, a 1916. u Osijeku, prema onodobnom kroničaru, „Svega je ponestalo, šećera, plina, petroleja, brašna i drugih namirnica [...]” Posljedica nestašice jest poskupljenje najosnovnijih proizvoda i te 1917. u Osijeku „Vlada strašna skupoća živežnih namirnica.”¹⁹

Tako je bilo manje-više i drugdje po Slavoniji i Srijemu, u gradovima i trgovištima, ali i u selima.

Težak život osjetilo je stanovništvo Broda na Savi (Slavonski Brod) već početkom rata jer su urodi u poljoprivredi i vinogradarstvu bili polovični zbog kišne i poplavne godine te su potkraj 1914. znatno povećane cijene, napose prehrambenih proizvoda, pšenice, kukuruza, ali i odjeće i obuće. Onodobna kronika zabilježila je da je u Brodu na Savi „sve je poskupilo upravo do enormne visine. Bieda i nevolja.” Bolje nije bilo

¹³ Usp. Državni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Predmetni spisi 1880.-1945., Aprovizacija grada - odbor 1915.-1919., Aprovizacioni odbor 1915.-1918., Aprovizacija 1915.-1918., Opskrbne karte za aprovizaciju 1917.-1918.; D. TURK, „Ratna aprovizacija grada Osijeka”, str. 129.-143.; Š. DAUTOVIĆ, Uspomena Bošnjačanima na svjetski rat 1914.-1916., I. dio, str. 28.-29.; *Sršan, S.*, Osječki ljetopis 1686.-1945., str. 340.-341.; *Čosić-Bukvin, I.*, Vrbanja III. Vrbanja od 1914. do 1941., str. 37., 41.; Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi, IV. (1879-1932), str. 273., 277., 282.-283., 285.-286., 291.; *Balta, I.*, „Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu”, str. 209.-216.; *Geiger, V.*, „Aprovizacijska doznačnica općine trgovišta Đakovo iz 1917. godine”, str. 69.; *Čapo, H.*, Povijest Požege i njezina stanovništva (1910.-1921.), str. 84.-85., 88.-89., 92.-97., 100.; *Herman Kaurić, V.*, „Prvi svjetski rat”, str. 434.; *Lukačević, M.*, Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti, str. 116.-117.; *Juzbašić, V.*, Bošnjačani u Prvome svjetskom ratu. Zapisi, dokumenti i predaja potomaka, 44., 48.-49.; *Despot, I.*, *Hameršak, F.*, *Herman Kaurić, V.*, *Miljević Pavić, H.*, *Škuljević, K.*, Prvi svjetski rat. Čitanka-priručnik za učitelje i profesore povijesti u osnovnoj školi i gimnaziji, str. 57.-58.; *Herman Kaurić, V.*, „Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice”, str. 7.; *Ostajmer, B.*, *Geiger, V.*, Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918., str. 15.-16. I tamo navedeni izvori i literatura.

¹⁴ Usp. *Turk, D.*, „Ratna aprovizacija grada Osijeka”, str. 129.-130.

¹⁵ „Skupoća u Osijeku”, Hrvatska obrana, br. 256., Osijek, 28. X. 1914.

¹⁶ „Banska naredba o cijenama živeža”, Hrvatska obrana, br. 290., Osijek, 4. XII. 1914.

¹⁷ Usp. Državni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Predmetni spisi 1880.-1945., Aprovizacija grada - odbor 1915.-1919., Aprovizacioni odbor 1915.-1918., Aprovizacija 1915.-1918., Opskrbne karte za aprovizaciju 1917.-1918.; „Aprovizacija grada”, Hrvatska obrana, br. 31., Osijek, 9. II. 1915.; *Turk, D.*, „Ratna aprovizacija grada Osijeka”, str. 129.-143.

¹⁸ „Nestašica brašna u Osijeku”, Hrvatska obrana, br. 282., Osijek, 30. XI. 1915.; „Zašto nema mljeka?”, Hrvatska obrana, br. 285., Osijek, 3. XII. 1915.

¹⁹ *Sršan, S.*, Osječki ljetopis 1686.-1945., str. 340.-341.

ni 1915., 1916. i 1917., jer je opskrba stanovništva Broda na Savi i okolice, zbog реквизиције konja, stoke i hrane za vojne potrebe, bila sve teža i neizvjesnija za sve slojeve stanovništva. Iako je uvođenjem aprovizacije određivana maksimalna cijena pojedinih prijeko potrebnih proizvoda, sve je poskupilo i mnogo se prodavalo „izpod ruke”. Ipak, hrane nije nedostajalo, i mogla se nabaviti kod trgovaca, seljaka i raznih prekupaca, ali po visokim cijenama. U Brodu na Savi tijekom 1918., prema onodobnoj kronici, „Sve je poskupilo, tako da je to skoro nevjerojatno.”²⁰

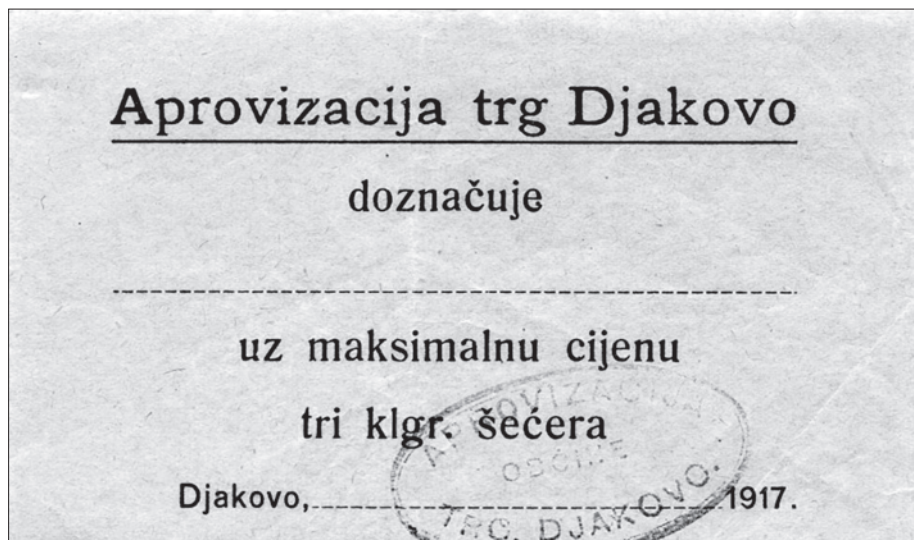
Stanovništvo slavonskih gradova hranom se opskrbljivalo uglavnom na tjednim sajmovima. Budući da su aprovizacijom uvedene kategorije najviše dopuštenih cijena za najnužnije proizvode, na gradskim su trgovima postavljane oglasne ploče s vidljivo istaknutim cijenama. Stalna nestašica svih namirnica zavladała je i u Požezi. Od rujna 1915. Požežani su kruh mogli nabaviti samo uz kupone gradske aprovizacije. Gradska je aprovizacija morala dijeliti nabavne kupone da bi uvela red u podjeli namirnica i spriječila prekupstvo. Zbog nestašica, napose hrane, gradska je aprovizacija, primjerice kupljenu pšenicu i krumpir, katkad prodavala samo najugroženijem dijelu stanovništva. No Požeška gradska aprovizacija tijekom ratnih godina nije održavala samo opskrbu prijeko potrebnim prehrambenim namirnicama nego je kao i u drugim gradovima, osim prijeko potrebnih namirnica nabavljala i proizvode koji su smatrani luksuznim, primjerice kavu i ulje. Ipak, nestašica i aprovizacija bile su svakodnevice.²¹

Ponegdje su nestašica, špekulacija i lihvarenje bili uzrokom pobune osiromašena seljaštva. Ogleđni je primjer selo Trnava kod Đakova. Kao i drugdje po Slavoniji, u Trnavi su početkom rata 1914. radno sposobni muškarci mobilizirani i otišli su na bojišta. Za ratne potrebe rekvirirana je i zaprežna stoka, tako da su seoska domaćinstva ostala bez sredstava za proizvodnju hrane i za osobne potrebe. Uvedena je i obveza u hrani koja je seljaštvu rekvirirana. Mnoge obitelji nisu bile sposobne bilo što uzgojiti i proizvesti i ubrzo je zavladała velika nestašica. Trnava je, iako slavonsko selo, 1917. gladovala. Jedan od glavnih razloga masovne bune seljaštva u Trnavi u neposrednom poraću 1918., a koja je u krvi ugušena početkom studenoga 1918., bila je manipulacija općinskih vlasti aprovizacijom.²²

²⁰ Usp. Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi, IV., (1879-1932), str. 273., 277., 282.-283., 285.-286., 291.

²¹ Usp. Čapo, H., Povijest Požege i njezina stanovništva (1910.-1921.), str. 84.-85., 88.-89., 92.-97., 100. I tamo navedeni izvori i literatura.

²² Usp. Lukačević, M., Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti, str. 116.-117.

Aprovizijska doznačnica trga (trgovišta) Đakovo

uz maksimalnu cijenu za tri kg šećera

Općina trgovišta Đakovo, 1917.

72 x 120 mm

Zbirka: V. Geiger

Hrvati su u vrijeme Prvoga svjetskog rata pretrpjeli veliku oskudicu prehrambenih proizvoda i glad u Hrvatskom zagorju, Lici, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju, a napose u Bosni i Hercegovini²³ te Dalmaciji²⁴.

Rat je i posvuda u Dalmaciji ostavljao posljedice, donoseći neimaštinu i glad. Oskudica živežnih namirnica trajala je u Dalmaciji od prve ratne zime 1914./1915. Slijedio je 1916. slab urod pšenice i vinograda u Dalmaciji, kao uostalom i u drugim zemljama austrijskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije. To je, pak, dovelo stanovništvo na rub

²³ Usp. *Nikić, A.*, Godine gladi. Povijesni prikaz spasavanja hercegovačke sirotinje (1916.-1919), Duvno, 1974., Mostar, 1995.; *Šehić, N.*, Bosna i Hercegovina 1918-1925. Privredni i politički razvoj, Sarajevo, 1991., str. 46.-48.; *Kolar, M.*, Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata, Slavonki Brod, 2008.; *Malčić, H.*, *Gabelica, M.*, „Spašavanje gladne djece iz Bosne i Hercegovine u vrijeme Prvog svjetskog rata”, u: Fra Didak Buntić – čovjek i djelo, ur. S. Tadić, M. Šakota, Zagreb, 2009., str. 229.-272.; *Puljiz, V.*, „Prilike u Hercegovini i spašavanje gladne djece u Prvom svjetskom ratu (Osvrt na socijalne i gospodarske prilike, uzroke gladi i ulogu hrvatskih humanitarnih organizacija u spašavanju hercegovačke djece)”, u: Fra Didak Buntić – čovjek i djelo, ur. S. Tadić, M. Šakota, Zagreb, 2009., str. 183.-205.; *Kujović, M.*, „Privremeno izmještanje bosanskohercegovačke djece u Slavoniju (1917-1920) prema građi Arhiva Bosne i Hercegovine”, Historijska traganja / Historical Searches, br./ No. 6., Sarajevo, 2010., str. 35.-48. I tamo navedeni izvori i literatura.

²⁴ Usp. *Bralić, A.*, „Kako preživjeti u Zadru? Prvi svjetski rat”, str. 158.-181.; *Bralić, A.*, „Kretanje cijena u Zadru tijekom Prvog svjetskog rata”, str. 413.-430.; *Bralić, A.*, „Zadar u Prvome svjetskom ratu”, Hrvatska revija, str. 59.-61.; *Blažević, M.*, „Prilog povijesti poljoprivrede šibenskog područja od 1921. do 1941. godine”, str. 647.-648.; *Jelaska Marijan, Z.*, Grad i ljudi: Split 1918.-1941., str. 63.-67.; *Kolar, Mira*, Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata, Slavonki Brod, 2008. I tamo navedeni izvori i literatura.

gladi. Zatim su i zima i suša 1917. dodatno pogoršali stanje u Dalmaciji. No, stanje nije ipak bilo svudje jednako teško. U Splitu je bilo bolje nego u drugim dijelovima Dalmacije, vjerojatno i zato što je organizacija opskrbe relativno dobro provedena. Sveprisutnu oskudicu u Dalmaciji vlast je ublažavala aprovizacijom. Roba koju je nudila aprovizacija katkad je bila namijenjena svim stanovnicima Splita, ali je zbog nedovoljnih količina razdioba često bila namijenjena samo određenim skupinama stanovništva grada, uglavnom siromašnjima, udovicama, umirovljenicima i državnim činovnicima. No, količine namirnica koje je nabavljala aprovizacija, i u Splitu i u Dalmaciji u cjelini, nisu mogle zadovoljiti stvarne potrebe stanovništva. Ne treba zaboraviti da Dalmacija nije mogla dobivati hranu iz Slavonije, koja je pripadala ugarskom dijelu Monarhije, i gdje je poljoprivrednih proizvoda i hrane bilo dostatno, nego ju je dobivala iz sjevernih područja austrijskoga dijela Monarhije. Iako je na tržištu cijena namirnica stalno rasla, nije ni po tržišnoj cijeni bilo lako nabaviti prijeko potrebne proizvode. Onodobni splitski tisak svakodnevno je, od početka rata 1914. do kraja rata 1918., pa i u poraću, izvješćivao o oskudici, porastu cijena, opskrbi i aprovizaciji.²⁵

Da bi spriječio rast cijena osnovnoj namirnici kruhu, namjesnik za Dalmaciju odredio je početkom prosinca 1914. prve maksimalne cijene za kruh. Zatim je u veljači 1915. osnovan „Odbor za opskrbljivanje živežom pučanstva Dalmacije” s opskrbnim odborima u Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku. U međuvremenu, carskom je naredbom promet žitaricama od 24. veljače 1915. stavljen pod državni nadzor, kojim je upravljao „Zavod za promet žitom u ratno doba” sa sjedištem u Beču. Namjesništvo za Dalmaciju odlučilo je početkom listopada 1915. da se za svaku dalmatinsku općinu osnuje općinsko opskrbno povjerenstvo, koje će određivati cijenu brašna na malo i kruha te davati dozvolu za prodaju kruha određenim prodavaonicama.²⁶ Tijekom ratnih godina, 1914.-1918, općinske su vlasti u Dalmaciji donosile uredbe o najstrožim kaznama onima koji su samovoljno povećavali cijene prehrambenih proizvoda. No, stanovništvo u dalmatinskim gradovima, a i seljaštvo iz okolice, zbog nedostatka hrane ovisilo je o gradskim pučkim kuhinjama. Aprovizacijom hrane općinske vlasti u Dalmaciji nastojale su racionalno nadzirati raspodjelu stanovništvu osnovnih živežnih namirnica, posebno brašna.²⁷

²⁵ Jelaska Marijan, Z., *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.*, str. 63.-67. I tamo navedeni izvori i literatura.

²⁶ Usp. Bralić, A., „Zadar u Prvome svjetskom ratu”, *Hrvatska revija*, str. 59.-61.; Bralić, A., „Kretanje cijena u Zadru tijekom Prvog svjetskog rata”, str. 414.-415. I tamo navedeni izvori i literatura.

²⁷ Usp. Blažević, M., „Prilog povijesti poljoprivrede šibenskog područja od 1921. do 1941. godine”, str. 647.-648. I tamo navedeni izvori i literatura.

1. sedmice		1. sedmice		i. sedmica 14. XI. do uključivo 27. XI. 1915.		2. sedmice		2. sedmice	
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	DALMACIJA ISKAZNICA o potrošku kruha i brašna za 1. i 2. sedmicu 14. XI. do uključivo 27. XI. 1915.		70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	Prodaje se jedino ako se odkina odnosi odnosi. Iskaznica se ne može prenijeti na drugoga. Prešampavajnje sabranjama. Prokriti-lje kazni se globom do 5000 K ili zatvorom do 6 mjeseci i gubitkom obitne povlastice. C. k. dalmatinsko namjesništvo.		70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	Količina za jednu sedmicu: 1960 gr. kruha ili 1400 gr. brašna.		70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna

Iskaznica o potrošku kruha i brašna u Dalmaciji

za 1. i 2. tjedan, od 14. XI. do uključivo 27. XI. 1915.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

152 x 179 mm

Zbirka: V. Geiger

12. sedmice		13. sedmice		13. sedmica od 6. II. do uključivo 19. II. 1916.		14. sedmice		14. sedmica	
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	DALMACIJA ISKAZNICA o potrošku kruha i brašna za 13. i 14. sedmicu 6. II. do uključivo 19. II. 1916.		70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	Prodaje se jedino ako se odkina odnosi odnosi. Iskaznica se ne može prenijeti na drugoga. Prešampavajnje sabranjama. Prokriti-lje kazni se globom do 5000 K ili zatvorom do 6 mjeseci i gubitkom obitne povlastice. C. k. dalmatinsko namjesništvo.		70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	Količina za jednu sedmicu: 1960 gr. kruha ili 1400 gr. brašna.		70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna
70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna	70 g. kruha ili 50 g. brašna

Iskaznica o potrošku kruha i brašna u Dalmaciji

za 13. i 14. tjedan, od 6. II. do uključivo 19. II. 1916.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

152 x 179 mm

Zbirka: V. Geiger

13-X	13-X	13-X	13-X	13-X	13-X
1-X	19-X	19-X	19-X	19-X	19-X
20-X	<p>Iskaznica za sirovu mast, proizvedu od masti i ulja za jela.</p> <p>Legittimazione per grasso crudo, prodotti di grasso e olio da tavola.</p> <p>za vrijeme od 13/10 do 9/11 1916. pel periodo dal fino a </p> <p>Prodaja se dozvoljava samo na njemu i na prikazane cijene iskaznice i odnosa odgovarajuće, koja odobrava. Nije preporučljivo. Prodavači se obavezuju, a krivotvorjenje potpuno pod kaznu kaznenog zakona.</p> <p>La vendita è permessa soltanto a peso e senza riduzione di fatto la carta di legittimazione della quale viene emanato il numero corrispondente di tagliandi. Non è transigibile. La falsificazione è proibita e la contrabbazione cade sotto la sanzione del codice penale.</p> <p>Prodaji se kalendarizirano do 5000 K ili razmjerno do 5 njemu i gubitkom obitne porcije.</p> <p>Le contravvenzioni sono punibili con multa fino a 5000 C o con arresto fino a 6 mesi e in via penale dall'autorità industriale.</p> <p>C. k. dalmatinsko namjesništvo. I. R. Luogotenenza dalmata.</p>				27-X
26-X	27-X	27-X	27-X	27-X	27-X
30-X	31-X	31-X	31-X	31-X	31-X
1-XI	1-XI	1-XI	1-XI	1-XI	1-XI
2-XI	2-XI	2-XI	2-XI	2-XI	2-XI
3-XI	3-XI	3-XI	3-XI	3-XI	3-XI
4-XI	4-XI	4-XI	4-XI	4-XI	4-XI
5-XI	5-XI	5-XI	5-XI	5-XI	5-XI
6-XI	6-XI	6-XI	6-XI	6-XI	6-XI

Iskaznica za sirovu mast, proizvede od ulja i ulja za jela u Dalmaciji od 13. X. do 9. XI. 1916.

Legittimazione per grasso crudo, prodotti di grasso e olio da tavola pel periodo dal 13. X. do 9. XI. 1916.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

I. R. Luogotenenza dalmata

170 x 132 mm

Zbirka: V. Geiger

9-XI	9-XI	9-XI	9-XI	9-XI	9-XI
18-XI	18-XI	18-XI	18-XI	18-XI	18-XI
16-XI	<p>Iskaznica za sirovu mast, proizvedu od masti i ulja za jela.</p> <p>Legittimazione per grasso crudo, prodotti di grasso e olio da tavola.</p> <p>za vrijeme od 9/11 do 6/12 1917. pel periodo dal fino a </p> <p>Prodaja se dozvoljava samo na njemu i na prikazane cijene iskaznice i odnosa odgovarajuće, koja odobrava. Nije preporučljivo. Prodavači se obavezuju, a krivotvorjenje potpuno pod kaznu kaznenog zakona.</p> <p>La vendita è permessa soltanto a peso e senza riduzione di fatto la carta di legittimazione della quale viene emanato il numero corrispondente di tagliandi. Non è transigibile. La falsificazione è proibita e la contrabbazione cade sotto la sanzione del codice penale.</p> <p>Prodaji se kalendarizirano do 5000 K ili razmjerno do 5 njemu i gubitkom obitne porcije.</p> <p>Le contravvenzioni sono punibili con multa fino a 5000 C o con arresto fino a 6 mesi e in via penale dall'autorità industriale.</p> <p>C. k. dalmatinsko namjesništvo. I. R. Luogotenenza dalmata.</p>				28-XI
16-XI	28-XI	28-XI	28-XI	28-XI	28-XI
22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
16-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
16-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
16-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI	22-XI
30-XI	30-XI	30-XI	30-XI	30-XI	30-XI
6-XII	6-XII	6-XII	6-XII	6-XII	6-XII

Iskaznica za sirovu mast, proizvede od ulja i ulja za jela u Dalmaciji od 9. XI. do 6. XII. 1917.

Legittimazione per grasso crudo, prodotti di grasso e olio da tavola pel periodo dal 9. XI. do 6. XII. 1917.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

I. R. Luogotenenza dalmata

172 x 129 mm

Zbirka: V. Geiger

1-III	1-III	1-III	1-III	1-III	1-III
7-III	7-III	7-III	7-III	7-III	7-III
8-III	<p>Iskaznica za sirovu mast, proizvedu od masti i ulja za jela.</p> <p>Legittimazione per grasso crudo, prodotti di grasso e olio da tavola.</p> <p>za vrijeme od 1/3 do 28/3 1918. pel periodo dal fino a </p> <p>Prodaja se dozvoljava samo na njemu i na prikazane cijene iskaznice i odnosa odgovarajuće, koja odobrava. Nije preporučljivo. Prodavači se obavezuju, a krivotvorjenje potpuno pod kaznu kaznenog zakona.</p> <p>La vendita è permessa soltanto a peso e senza riduzione di fatto la carta di legittimazione della quale viene emanato il numero corrispondente di tagliandi. Non è transigibile. La falsificazione è proibita e la contrabbazione cade sotto la sanzione del codice penale.</p> <p>Prodaji se kalendarizirano do 5000 K ili razmjerno do 5 njemu i gubitkom obitne porcije.</p> <p>Le contravvenzioni sono punibili con multa fino a 5000 C o con arresto fino a 6 mesi e in via penale dall'autorità industriale.</p> <p>C. k. dalmatinsko namjesništvo. I. R. Luogotenenza dalmata.</p>				18-III
8-III	18-III	18-III	18-III	18-III	18-III
14-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
8-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
14-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
8-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
14-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
8-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
14-III	14-III	14-III	14-III	14-III	14-III
22-III	22-III	22-III	22-III	22-III	22-III
28-III	28-III	28-III	28-III	28-III	28-III

Iskaznica za sirovu mast, proizvede od ulja i ulja za jela u Dalmaciji od 1. III. do 28. III. 1918.

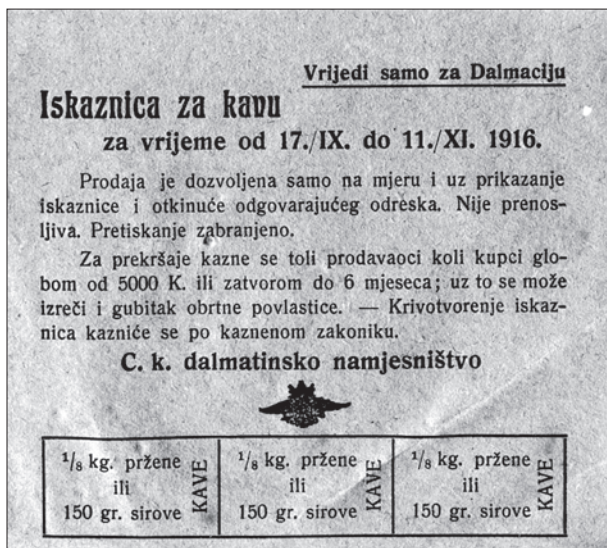
Legittimazione per grasso crudo, prodotti di grasso e olio da tavola pel periodo dal 1. III. do 28. III. 1918.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

I. R. Luogotenenza dalmata

173 x 133 mm

Zbirka: V. Geiger

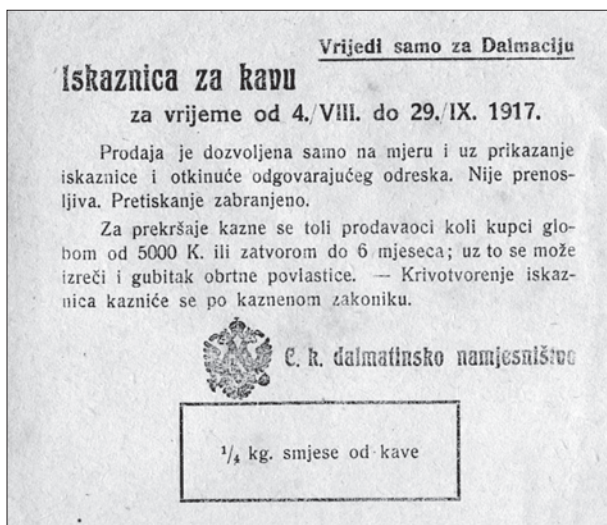
Iskaznica za kavu u Dalmaciji

od 7. IX. do 11. XI. 1916.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

103 x 118 mm

Zbirka: V. Geiger

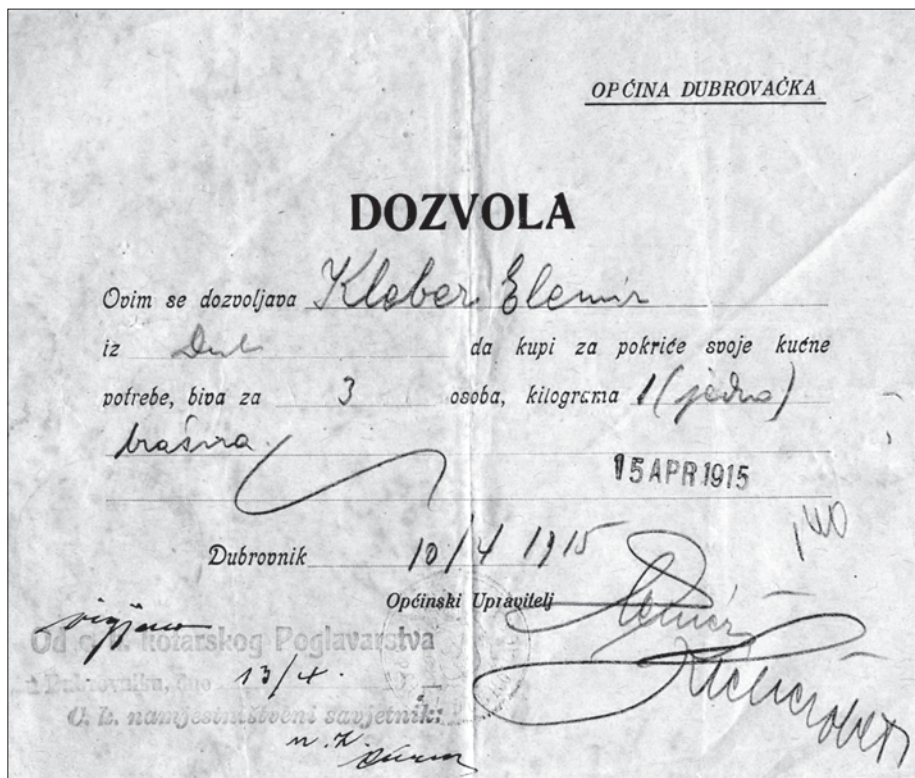
Iskaznica za kavu u Dalmaciji

od 4. VIII. do 29. IX. 1917.

C. k. dalmatinsko namjesništvo

101 x 119 mm

Zbirka: V. Geiger

Dozvola [aprovizacijska doznačnica] općine Dubrovnik

[za jedan kg brašna tročlanoj obitelji]

C. k. kotarsko poglavarstvo, Općina Dubrovnik, 10. travnja 1915.

171 x 210 mm

Zbirka: V. Geiger

Racioniranom i zajamčenom opskrbom, naime određivanjem količine i cijena pojedinih namirnica koje su nedostajale, država je nastojala zaštititi materijalno ugroženije stanovništvo. Aprovizacija se nastavila i poslije Prvoga svjetskog rata i u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a zatim u manjem opsegu i u razdoblju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije. To se provodilo s mnogobrojnim teškoćama, sve dok je trajala nestašica određenih za život prijeko potrebnih namirnica, napose početkom dvadesetih godina 20. stoljeća, ali nije prestala ni kasnije.²⁸

²⁸ Usp. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Politička situacija 1910.-1940., Izvještaj o pregledu aprovizacije u Donjoj Stubici, Donja Stubica, 1920., Zapisnik pri građanskom povjereništvu u Čakovcu u vezi istrage oko pronevjere aprovizacije u Međimurju, Čakovec, 1920., Gradsko poglavarstvo u Bakru traži da se ispita poslovanje bivše aprovizacije, Bakar, 1924.; Državni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Predmetni spisi 1880.-1945., Aprovizacija grada - odbor 1915.-1919.; Državni arhiv u Rijeci, Kotarske opskrbe službe u Voloskom i Opatiji, 1915./1920., Approvisionnement-Kommission des Bezirks Voloska-Abbazia (1915-1919), Kotarska aprovizacija Volosko-Opatija (1917.-1919.), Ured za dobavu živeža kotara Volosko-Opatija (1918.-1919.), Ufficio Approvvigionamento Distrettuale (1919), Approvvigionamento

Različite aprovizacijske doznačnice, kupovne iskaznice i potrošačke iskaznice te slično, koje su na temelju zakonskih uredbi izdavale aprovizacijske ustanove, odbori u pojedinim gradovima i općinama, redovito su glasile na pojedinu osobu (ime se ispisivalo na doznačnici na određenom mjestu) koja je imala pravo kupiti određenu prehrambenu namirnicu uz određenu maksimalnu cijenu. Količina namirnica koju se moglo kupiti i maksimalna cijena namirnice mijenjale su se u ovisnosti o proizvodnji i zalihama.

*

Racionirana i zajamčena opskrba stanovništva Hrvatske u vrijeme Prvoga svjetskog rata nedostatno je istražena i poznata, a od mnogobrojnih i različitih hrvatskih aprovizacija objavljeno je tek nekoliko.

Zanimljivost i raznolikost racionirane i zajamčene opskrbe stanovništva Hrvatske u vrijeme Prvoga svjetskog rata prikazuju kao ogledni primjer i ovdje prikupljene različite aprovizacije, potrošačke iskaznice, kupovne iskaznice, kupovne dozvole i nabavne karte.

Izvori i literatura:

- Hrvatski državni arhiv, Zagreb
- Politička situacija 1910.-1940.,
Izveštaj o pregledu aprovizacije u Donjoj Stubici, Donja Stubica 1920.
Zapisnik pri građanskom povjereništvu u Čakovcu u vezi istrage oko pronevjere aprovizacije u Međimurju, Čakovec, 1920.
Gradsko poglavarstvo u Bakru traži da se ispita poslovanje bivše aprovizacije, Bakar, 1924.
- Državni arhiv u Osijeku
- Gradsko poglavarstvo Osijek, Predmetni spisi 1880.-1945.,
Aprovizacija grada - odbor 1915.-1919., Aprovizacioni odbor 1915.-1918., Aprovizacija 1915.-1918., Opskrbne karte za aprovizaciju 1917.-1918.
- Državni arhiv u Rijeci
- Kraljevski gubernij za Rijeku i Ugarsko-Hrvatsko primorje, Opći spisi 1901.-1918.
Aprovizacija
- Kotarske opskrbe službe u Voloskom i Opatiji, 1915./1920.,
Komisijonar aprovizacije za kotar Volosko-Opatija (1915.-1916.), Approvisionnement-Kommission des Bezirks Voloska-Abbazia (1915-1919), Kotarska aprovizacija Volosko-Opatija (1917.-1919.), Ured za dobavu živeža kotara Volosko-Opatija (1918.-1919.), Ufficio Approvvigionamento Distrettuale (1919), Approvvigionamento Centrale del Distretto

---

Centrale del Distretto Volosca-Abbazia (1919-1920), Ufficio Militare Approvvigionamento Civile Volosca-Abbazia (1918-1919); Državni arhiv u Rijeci, Općina Kastavska, 1918.-1941., Aprovizacija 1919., 1921.-1922. Opskrbna komisija - dnevnici, Odbor za suzbijanje skupoće 1923.; *Himmelreich, B.*, Namesto zemlje črni kruh. Organizacija preskrbe z živili v Celju v času obeh svetovnih vojn, str. 78.-183.; *Jelaska Marijan, Z.*, Grad i ljudi: Split 1918.-1941., str. 98.-99.; *Hutinec, G.*, Djelovanje zagrebačke Gradske uprave u međuratnom razdoblju (1918-1941), Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011., str. 76.-77., 138.; *Kolar, M.*, „Prehrana u Hrvatskoj tijekom 1918. godine“, u: 1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik, ur. Ž. Holjevac, Zagreb, 2012., str. 73.-96. I tamo navedeni izvori i literatura.

- Volosca-Abbazia (1919-1920), Ufficio Militare Approvvigionamento Civile Volosca-Abbazia (1918-1919),
- Općina Kastavska, 1918.-1941.,
Aprovizacija 1919., 1921.-1922. Opskrbna komisija - dnevници, Odbor za suzbijanje skupoće 1923.
  - Državni arhiv u Zadru Arhivski centar u Šibeniku,
  - Zbirka dokumenata Opskrbne poslovnice u Šibeniku (1917.-1918.),
  - Hrvatski povijesni muzej, Zagreb
  - HPM/PMH-26107, Spisi Poglavarstva općine Sušak, 1915., 1917., 1918. (Spisi o nabavi živežnih namirnica za opskrbu pučanstva).
  - „Odakle skupoća u Zagrebu”, Novine, br. 92., Zagreb, 24. XII. 1914.
  - Propisi o rekviziciji žita i brašna i suvisle naredbe, Zagreb, 1915.
  - „Okružnica o prehrani”, Jutarnji list, br. 1037., Zagreb, 18. II. 1915.
  - „Zašto skupoća?”, Novine, br. 36., Zagreb, 18. II. 1915.
  - „Štedimo brašno”, Jutarnji list, br. 1047., Zagreb, 28. II. 1915.
  - *Šilović, Josip*, „Karitativni rad u vrijeme rata”, Hrvatska, br. 102.-103., Zagreb, 4.-5. V. 1915.
  - „Utorak i petak bez mesa u Zagrebu”, Ilustrovani list, br. 32., Zagreb, 7. VIII. 1915.
  - „Opskrba pučanstva s prieko potrebnim životnim namirnicama”, Narodne novine, br. 194., Zagreb, 21. VIII. 1915.
  - „Odakle skupoća u gradu”, Novine, br. 255., Zagreb, 3. XI. 1915.
  - „Štednja s mlijekom”, Jutarnji list, br. 1300., Zagreb, 4. XI. 1915.
  - *Turk, Dragutin*, „Ratna aprovizacija grada Osijeka”, u: Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915. Ratni almanah, ur. Rikard Hafner-Lahorski, Osijek, 1915.
  - „Poskupljivanjima nikada kraja”, Jutarnji list, br. 1443., Zagreb, 28. III. 1916.
  - „Iz gradske aprovizacije”, Narodne novine, br. 73., Zagreb, 30. III. 1916.
  - „Pred nestašicom mlijeka”, Jutarnji list, br. 1623., Zagreb, 23. IX. 1916.
  - „Javni lokali bez kruha”, Narodne novine, br. 243., Zagreb, 23. X. 1916.
  - „Prodaja šećera”, Narodne novine, br. 257., Zagreb, 9. XI. 1916.
  - „Iskaznice za mast, slaninu i salo”, Narodne novine, br. 269., Zagreb, 23. XI. 1916.
  - *Dautović, Šimun*, Uspomena Bošnjačanima na svjetski rat 1914.-1916., I. dio, Vukovar, 1916.
  - *Demetrović, Juraj*, „Nadzornici prehrane”, Hrvatska njiva, br. 2., Zagreb, 12. III. 1917.
  - „Predstavka aprovizacionog odbora na preuzv. g. bana u pitanju opskrbe neimućnih slojeva pučanstva”, Narodne novine, br. 213., Zagreb, 18. IX. 1917.
  - „Pitanje krumpira”, Narodne novine, br. 219., Zagreb, 25. IX. 1917.
  - „Hajka na Ketenhandlere”, Hrvatska, br. 1855., Zagreb, 12. X. 1917.
  - „Pekarne otvorene no - bez kruha”, Obzor, br. 43., Zagreb, 24. II. 1918.
  - „Nestašica kruha i brašna”, Obzor, br. 152., Zagreb, 11. VII. 1918.
  - *Šišić, Ferdo*, Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919., Zagreb, 1920.
  - *Loewenfeld-Russ, Hans*, Die Regelung der Volksernährung im Kriege, Wien, 1926.
  - *Auge-Laribe, Michel, Pinot, Pierre*, Agriculture and Food Supply in France during the War, London - New Haven, 1927.
  - Zagreb godine 1913-1918. Izvještaj Gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kralj. glavnoga grada Zagreba, Zagreb, 1927.

- *H. Beveridge, William*, British Food Control, New Haven, 1928.
- *Podbrežnik, Fran, Protić, Živojin*, Priprema privrede za rat, Beograd, 1940.
- *Nikić, Andrija*, Godine gladi. Povijesni prikaz spasavanja hercegovačke sirotinje (1916.-1919), Duvno, 1974., Mostar, 1995.
- *Plaschka, Richard Georg, Haselsteiner, Horst, Suppan, Arnold*, Innere Front. Militärassistentenz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918, I, Wien, 1974.
- *Kapun, Vladimir*, Međimurje 1918., Čakovec, 1982.
- *Ambrus, Béla*, Magyarország papírszükségpénzei 1914-től 1919. VIII. 1-ig, I-II, Budapest, 1986.
- *Mayerbeck, Gottfried*, Das Österreichische Notgeld 1917 bis 1922. Katalog, Vaduz, 1986.
- *Brodnik, Vilma*, „Preskrba Ljubljane med 1. svetovno vojno”, Prispevki za novejšo zgodovino, letnik XXIX, št. 2, Ljubljana, 1989.
- *Šehić, Nusret*, Bosna i Hercegovina 1918-1925. Privredni i politički razvoj, Sarajevo, 1991.
- *Sršan, Stjepan*, Osječki ljetopis 1686.-1945., Osijek, 1993.
- *Richter, Rudolf*, Notgeld Österreich. Österreich-Ungarn 1914 bis 1918, Regenstein, 1996.
- *Haselsteiner, Horst*, Ogleđi o modernizaciji u srednjoj Europi, Zagreb, 1997.
- *Ćosić-Bukvin, Ivica*, Vrbanja III. Vrbanja od 1914. do 1941., Županja, 1998.
- *Bralić, Ante*, „Kako preživjeti u Zadru? Prvi svjetski rat”, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, vol. 37, Razdio povijesnih znanosti, 24., Zadar, 1999.
- *Bralić, Ante*, „Kretanje cijena u Zadru tijekom Prvog svjetskog rata”, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 42., Zagreb - Zadar, 2000.
- *Himmelreich, Bojan*, Namesto žemlje črni kruh. Organizacija preskrbe z živili v Celju v času obeh svetovnih vojn, Celje, 2001.
- Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi, IV., (1879-1932), prir. Josip Barbarić, ur. Egidije Stjepan Biber, Slavonski Brod, 2003.
- *Bralić, Ante*, „Zadar u Prvome svjetskom ratu”, Hrvatska revija, god. IV., br. 2., Zagreb, 2004.
- *Healy, Maureen*, Vienna and the Fall of the Habsburg Empire. Total War and Everyday Life in World War I, Cambridge, 2004.
- *Balta, Ivan*, „Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu”, Polemos, sv. 8., br. 1.-2. (15.-16.), Zagreb, 2005.
- *Filip, Vladimir*, 1759-1918. Papírové peníze. Od Marie Terezie po Karla I./Papiergeld. Von Maria Theresia bis Karl I., Brno, 2005.
- *Gračanin, Hrvoje*, Kratka povijest Hrvatske za mlade, II., Od kraja 18. stoljeća do početka 21. stoljeća, Zagreb, 2006.
- *Blažević, Milivoj*, „Prilog povijesti poljoprivrede šibenskog područja od 1921. do 1941. godine”, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 49., Zagreb - Zadar, 2007.
- *Geiger, Vladimir*, „Aprovizacijska doznačnica općine trgovišta Đakovo iz 1917. godine”, Đakovački vezovi. Prigodna revija, god. XXXVIII., br. 37., Đakovo, 2007.
- *Herman Kaurić, Vijoleta*, Za naše junake... Rad dobrotvornih humanitarnih društava u gradu Zagrebu 1914.-1918., Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2007.

- *Čosić-Bukvin, Ivica*, Župa Vrbanja 1807.-1918., Vrbanja, 2008.
- *Kolar, Mira*, Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata, Slavonski Brod, 2008.
- *Čapo, Hrvoje*, Povijest Požege i njezina stanovništva (1910.-1921.), Jastrebarsko, 2009.
- *Herman Kaurić, Vijoleta*, „Prvi svjetski rat”, u: Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije, Prvi svezak, ur. Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb, 2009.
- *Jelaska Marijan, Zdravka*, Grad i ljudi: Split 1918.-1941., Zagreb, 2009.
- *Jurić, Mirjana*, „Zagreb u Prvome svjetskom ratu: povijesne novine kao izvor za istraživanje socijalne povijesti”, Libellarium, god. II., br. 2., Zagreb, 2009.
- *Malčić, Hrvoje, Gabelica, Mislav*, „Spašavanje gladne djece iz Bosne i Hercegovine u vrijeme Prvog svjetskog rata”, u: Fra Didak Buntić – čovjek i djelo, ur. Stipe Tadić, Marinko Šakota, Zagreb, 2009.
- *Puljiz, Vlado*, „Prilike u Hercegovini i spašavanje gladne djece u Prvom svjetskom ratu (Osvrt na socijalne i gospodarske prilike, uzroke gladi i ulogu hrvatskih humanitarnih organizacija u spašavanju hercegovačke djece)”, u: Fra Didak Buntić – čovjek i djelo, ur. Stipe Tadić, Marinko Šakota, Zagreb, 2009.
- *Gračanin, Hrvoje*, „Oskudica i glad u Prvom svjetskom ratu”, Večernji list, Zagreb, 9. V. 2010.
- *Čosić-Bukvin, Ivica, Geiger, Vladimir*, „Racionirana i zajamčena opskrba stanovništva sela Vrbanje kod Županje u Prvom svjetskom ratu (1914.-1918.), Drugom svjetskom ratu (1941.-1945.) i u razdoblju ‚narodne demokracije‘ (1945.-1953.)”, Obol, god. XLVIII., br. 62., Zagreb, 2010.
- *Kujović, Mina*, „Privremeno izmještanje bosanskohercegovačke djece u Slavoniju (1917-1920) prema građi Arhiva Bosne i Hercegovine”, Historijska traganja / Historical Searches, br./No. 6., Sarajevo, 2010.
- *Dadoh zlato za željezo. Prvi svjetski rat u zbirka Hrvatskog povijesnog muzeja*, ur. Jelena Borošak Marijanović, Zagreb, 2011.
- *Hutinec, Goran*, Djelovanje zagrebačke Gradske uprave u međuratnom razdoblju (1918-1941), Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011.
- *Kolar-Dimitrijević, Mira*, „Doprinos Podravine prehrani Hrvatske u Prvom svjetskom ratu”, Podravina, Vol. X., br. 19., Samobor, 2011.
- *Lukačević, Mato*, Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti, Trnava, 2011.
- *Kolar, Mira*, „Prehrana u Hrvatskoj tijekom 1918. godine”, u: 1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik, ur. Željko Holjevac, Zagreb, 2012.
- *Juzbašić, Vinko*, Bošnjačani u Prvome svjetskom ratu. Zapisi, dokumenti i predaja potomaka, Bošnjaci, 2013.
- *Despot, Igor, Hameršak, Filip, Herman Kaurić, Vijoleta, Miljević Pavić, Helena, Škuljević, Krešimir*, Prvi svjetski rat. Čitanka-priručnik za učitelje i profesore povijesti u osnovnoj školi i gimnaziji, Zagreb, 2014.
- *Herman Kaurić, Vijoleta*, „Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice”, Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije, god. CXXXII., br. 6., Đakovo, 2014.
- *Herman Kaurić, Vijoleta*, „Kako prehraniti grad – primjer Zagreba”, u: The Great War: Regional Approaches and Global Contexts. International Conference on the Occasion of the First Centennial of the Beginning of World War One, Sarajevo, 18th -21st June 2014, Knjiga sažetaka – Book of Abstracts, str. 114.

- *Ostajmer, Branko, Geiger, Vladimir*, Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918., Đakovo, 2014.
- *Škiljan, Filip*, „Prvi svjetski rat u Europi i Hrvatskom zagorju”, u: Zagorsko lice Boga rata u Europi - Prvi svjetski rat, ur. Goranka Horjan, Donja Stubica, 2014.

SUMMARY

RATIONED AND GUARANTEED SUPPLY OF THE POPULATION OF CROATIA DURING WORLD WAR I

Purveyance, 1914-1918

During World War I (1914-1918) food in the warring countries was primarily needed to supply the army. As elsewhere in Europe, Austria-Hungary instituted a war economy, and property of various kinds was taken (requisitioned) from the population for military needs, especially draught animals and food. There was a shortage of food and hunger appeared throughout the country, in the first place in towns but also in undeveloped non-agricultural areas. The long years of war exhausted food stores and led to widespread hunger in many parts of Austria-Hungary and Europe.

In the Austro-Hungarian Monarchy, and in Croatia as well, a rationed and guaranteed supply of foodstuffs, called purveyance (approvisionnement, Latin: *providere* – provide, supply), was introduced right at the beginning of World War I, and more seriously after 1916, especially in the larger towns and later elsewhere.

Purveyance was a system of supplying the population with food on the basis of daily, weekly or monthly needs (especially with flour, lard, oil, salt, sugar and the like). The Government founded purveyance institutions as supply services to organise the procurement, supply, distribution and sale of food and other consumer goods that were in short supply especially during the war and immediately after it. By rationing and guaranteeing the supply, that is, by determining the amount and price of particular foods that were scarce, the Government tried to protect the more vulnerable classes of the population. Purveyancing continued to a lesser degree after World War I in the State of Slovenes, Croats and Serbs, and then in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Kingdom of Yugoslavia, for as long as particular vital goods were in short supply, particularly during the early 1920s and even later.

Purveyance institutions, committees in towns and municipalities, issued various kinds of coupons, consumer cards, purchaser cards, purchasing permits and buyer cards on the basis of legal provisions, usually to a particular person (whose name was written on the allocation coupon) who had the right to buy a certain kind of food for a fixed maximum price. The amount of the food that could be bought and its maximum price changed depending on production and reserves.

The variety and interesting organisation of the rationed and guaranteed supply of the population of Croatia during World War I is shown here by a collection of different coupons, consumer cards, purchaser cards, purchasing permits and buyer cards.